

УДК 336.225.64

ШВЕЦЬ Ю. О.,
КОНЄВ В. В.

Запорізький національний університет

ПОДАТКОВИЙ БОРГ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ

Податковий борг є однією з причин втрати частини грошових надходжень до відповідних бюджетів. Втрата грошових потоків порушує рух бюджетних коштів, що в свою чергу має негативний вплив на фінансову стабільність держави. У статті опрацьовано роботи вітчизняних науковців у сфері дослідження проблеми податкового боргу. Виділено роль реструктуризації не тільки як інструмента зменшення обсягів заборгованості, а й як форми діалогу між платниками податків і контролюючими органами. Проаналізовано динаміку обсягів податкового боргу, списаної та реструктуризованої заборгованості. Сформульовано перелік причин виникнення податкового боргу на підприємствах. Відповідно до цілей роботи сформульовано висновки та запропоновано шляхи вирішення щодо зменшення податкового боргу.

Ключові слова: податковий борг, фінансова стабільність, податкова система, реструктуризація.

SHVETS Y.,
KONYEV V.

Zaporizhzhia National University

TAX DEBT AS A FACTOR OF AFFECTING ON THE ACTIVITY OF ENTERPRISES AND FINANCIAL STABILITY OF UKRAINE

Tax debt is a factor influencing financial stability of the state. Loss of cash flows violates the movement of budget funds. It has a negative impact on the financial stability of the state. The article continues the study of problems associated with tax debt in terms of ensuring the financial stability of the state. Unresolved problems are ways to eliminate tax arrears and to form a dialogue between tax system subjects. The availability of tax debts in Ukraine does not allow financing the necessary social programs on time, deepening the debt crisis against domestic and foreign lenders, which has a negative impact on financial stability. Accordingly, the existence of debt in the company indicates financial problems and constrains its development. The article elaborated the work of local scientists in the study on tax debt. The tax code of Ukraine has been worked out as the main legislative act on taxation issues. The reasons for corruption in tax control in Ukraine are indicated. The international experience in managing tax debt has been highlighted. There are measures that prevent the occurrence of tax debt and are used in France. An example of Australian experience shows the slowdown in the number of tax inspections carried out in connection with intensive activities in the field of informing and consulting taxpayers. The role of restructuring not only as a tool for debt reduction, but also as a form of dialogue between taxpayers and supervisors is highlighted. The scheme of directions of work with bad debt at enterprises is constructed. The dynamics of the volume of tax debt is analyzed. The conclusions were formulated and ways of solving the problem of tax debt reduction were proposed. The conclusions about the negative impact on financial stability due to the loss of cash receipts. The revealed trends in the analysis of tax debt dynamics, write-offs and restructured indebtedness do not allow forecasting a reduction in problem debt.

Keywords: tax debt, financial stability, tax system, restructuring.

Постановка проблеми. Одним із головних завдань діяльності податкової системи держави є своєчасне забезпечення податкових надходжень до бюджетів. Втрата грошових потоків є недопустимою, оскільки це послаблює здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Наявність в Україні податкових боргів не дозволяє фінансувати вчасно необхідні соціальні програми, поглиблює боргову кризу перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами, що має негативний вплив на фінансову стабільність. Відповідно наявність заборгованості у підприємства свідчить про фінансові проблеми та стримує його розвиток. Актуальність статті полягає у визначенні та аналізі динаміки податкового боргу як фактора впливу на діяльність підприємств та фінансову стабільність держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми діяльності податкової системи України знаходяться в жвавому обговоренні серед економістів, політиків, суспільства в цілому. Вітчизняні науковці звертають увагу на вирішення проблем, пов'язаних з податковим боргом. Серед них можна виділити наступних: Ємельянова О.О. [3], Юр'єва О.І. [4], Михальчук Н.М. [5], Гладка Л.І., Стасюк А.В., Сімон А.П. [6], Ткачик Ф.П. [7]. Ємельянова О.О. досліджувала сутність категорії «податковий борг», встановлювала зв'язки зі спорідненими категоріями [3]. Юр'єва О.І. вивчала механізми державного управління податковим боргом [4]. Михальчук Н.М. розглядала заборгованість зі сплати податків як загрозу фінансовій безпеці держави [5]. Проте дослідження податкового боргу, шляхів його зменшення потребує доопрацювання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У статті продовжено вивчення проблем, пов'язаних з податковим боргом, в аспекті забезпечення фінансової стабільності держави. Невирішеними проблемами є шляхи до усунення податкової заборгованості та формування діалогу між суб'єктами податкової системи.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні суттєві поняття «податковий борг», аналізі його динаміки, визначенні причин виникнення податкового боргу на підприємствах та формуванні пропозицій щодо вирішення питань проблемної заборгованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податковий кодекс України є основним законодавчим документом, що регламентує діяльність фіскальних органів, суб'єктів господарювання в сфері оподаткування. Відповідно до Податкового кодексу під податковим боргом можна вважати суми узгодженого грошового зобов'язання, не сплаченого платником податків у встановлений строк, та непогашеної пені, нарахованої у порядку, визначеному Податковим кодексом [1].

За визначенням Національного банку України фінансова стабільність – це стан фінансової системи, за якого вона здатна належним чином виконувати основні функції, такі як фінансове посередництво та здійснення платежів, а також протистояти кризовим явищам [2].

Смельянова О.О. за результатами власних досліджень зазначає, що, по-перше, у податково-правовому сенсі під термінами «податкове зобов'язання» та «грошове зобов'язання» розуміється сума податку, яку платник має сплатити до відповідного бюджету. Цей термін не характеризує права та обов'язки сторін правовідносин, що притаманне приватноправовим галузям. По-друге, принципова різниця між термінами «податкове зобов'язання» та «грошове зобов'язання» в тому, що перший застосовується в разі виконання податкового обов'язку вчасно і у повному обсязі, а другий – у разі порушення чинного податкового законодавства та виникнення у платника податкового боргу [3, с. 42].

Нами проаналізовано підходи вітчизняних вчених до визначення поняття «податковий борг», що наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «податковий борг»

№	Автор	Поняття
1	Юр'єва О.І. [4, с. 38]	– це невиконане платником податків грошове зобов'язання перед державою в терміни, що визначені законодавством, яке узгоджене ним самостійно або в порядку оскарження, а також пеня, що нарахована на суму такого грошового зобов'язання.
2	Михальчук Н.М. [5, с. 212].	– це несанкціоноване використання платником податків грошових коштів з бюджетів різних рівнів, в обсязі належних до сплати податкових зобов'язань, що зумовлюють негативні наслідки для фінансової стабільності держави.
3	Головко О.Д. [6, с. 23]	– це сукупність заходів для вирішення суперечностей між економічними та соціальними потребами суспільства в результаті формування додаткових ресурсів держави за рахунок запозичення грошових коштів у юридичних та фізичних осіб.
4	Крисоватий А.І. [7, с. 11]	– це узгоджена сума податкового зобов'язання, не сплачена в установлені терміни.
5	Руденко О.О. [8, с. 168]	– це сума фактичної узгодженої заборгованості суб'єктів господарювання, яка виникла в результаті невиконання податкових зобов'язань, передбачених законодавством, за певний звітний період.
6	Тимченко О.М. [9, с. 5]	– це не сплачена в установленний термін сума податкового зобов'язання до бюджету, виходячи з установлених законодавством норм, незалежно від факту узгодження цієї суми з платником.
7	Тунік Ю.І. [10, с. 2]	– це сума грошового зобов'язання платника податків (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), яку було узгоджено ним самостійно або в порядку оскарження, але не сплаченого у встановлений Кодексом строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов'язання.
8	Бортняк В.А. [11, с. 311]	– це сума фактичної заборгованості суб'єкта господарювання (фізичної або юридичної особи), яка виникла внаслідок невиконання податкових зобов'язань перед державними та місцевими органами влади за певний звітний період; – це борг, який виник у процесі вирішення спірних питань, пов'язаних з добровільною сплатою чи примусовим стягненням суми податкового боргу фізичними і юридичними особами, які є платниками податків, та органами державної виконавчої влади України; – це результат систематичного чи одноразового невиконання зобов'язань зі сплати податкових платежів і зборів суб'єктами оподаткування перед державою.

Джерело: розроблено авторами на основі джерел [4–11]

Відповідно до поглядів Юр'євої О.І. варто відзначити, що висока інтенсивність сплати податкових зобов'язань, значні штрафні санкції, часті зміни законодавчої бази, складність розрахунку податкових звітів приводить до збільшення операцій в тіньовому секторі економіки. Це не може викликати віру у надійність і стабільність діючої податкової системи для підприємців, змушує їх, замість законних дій, віддавати перевагу операціям, пов'язаних з несплатою податків [4, с. 38–41].

Гладка Л.І., Стасюк А.В. та Сімон А.П. розглядали зарубіжний досвід управління податковим боргом. Вартим уваги є досвід Франції, де відповідно до дослідження 98% платежів до бюджету сплачуються платниками абсолютно добровільно. Це можна пояснити високим рівнем громадської свідомості, взаємодією між платниками податків та органами служби державних фінансів та значними розмірами санкцій. За рахунок вживання цих заходів, надходження до бюджету Франції складають близько 10 млрд. євро щорічно. Серед заходів, які попереджують виникнення податкового боргу та використовуються у Франції, а також можуть бути використані в якості прикладу для впровадження в інших країнах, слід виділити наступні:

- надання пільг щодо сплати податків малим підприємствам, які мають незначний річний прибуток для попередження виникнення податкової заборгованості;
- нівелювання наслідків неякісного декларування за допомогою негайного вербального контакту з платником податків;
- регулювання строків сплати податків за допомогою відстрочення / розстрочення платежу [12, с. 534]

Ткачик Ф.П. звертає увагу на те, що підвищених пріоритетів у контрольній діяльності фіскальних органів вимагають такі факти, як підвищення професійності роботи працівників фіскальної служби та їх робота з платниками податків, розширення застосування електронних сервісів для зменшення можливостей до ухилення від сплати податків та проявів корупції. Автор наводить приклад австралійського досвіду, що свідчить про спадаючу динаміку кількості здійснених податкових перевірок у зв'язку з проведенням інтенсивних заходів у сфері інформування та консультування платників податків щодо обов'язку повномасштабного декларування оподатковуваних операцій і сплати в повному обсязі податків і зборів [7, с. 136].

Михальчук Н.М. у дослідженні звертає увагу на організаційно-функціональне підґрунтя діяльності податкової системи. Головним напрямком роботи є зниження рівня корупції серед посадових осіб, уповноважених на здійснення податкового аудиту та податкових керуючих. Автор зазначає наступні причини поширення корупції у сфері податкового контролю:

- залежність матеріальних вигод чи втрат платників податків від суб'єктивного рішення відповідальної особи;
- низький рівень оплати праці посадових осіб, уповноважених на здійснення контролю, та недостатній соціальний захист;
- слабкий державний та громадський контроль за діяльністю контролюючих органів, особливо на місцевому рівні;
- неефективний, а в деяких випадках відсутній механізм відповідальності за незаконні дії або бездіяльність посадових осіб, що реалізують податковий контроль;
- неузгодженість норм низки законів та наявність значної кількості підзаконних актів, які припускають довільне трактування законів;
- незнання особами своїх прав при проведенні контрольних заходів, що створює сприятливі умови для прихованої корупції у податковій сфері [13, с. 189-190].

Таким чином, ми вважаємо, що податковий контроль є фактором впливу на економічне становище в країні та одним з інструментів погашення податкового боргу є реструктуризація, яка згідно до Податкового кодексу здійснюється контролюючими органами шляхом анулювання, розстрочення податкового боргу та грошових зобов'язань. Контролюючі органи зобов'язані списати частину податкового боргу пропорційно до частини анульованих кредиторами зобов'язань боржника відповідно до плану реструктуризації або плану санації. Розстрочення або списання податкового боргу здійснюється на умовах плану реструктуризації або плану санації. Такі умови повинні бути не гіршими, ніж умови задоволення вимог інших кредиторів, визначені планом реструктуризації або планом санації. Загальний строк погашення розстроченого (відстроченого) податкового боргу не може перевищувати трьох років з дня погодження плану реструктуризації або затвердження плану санації. Напрями роботи з проблемною заборгованістю наведені схематично на рис. 1 [1].

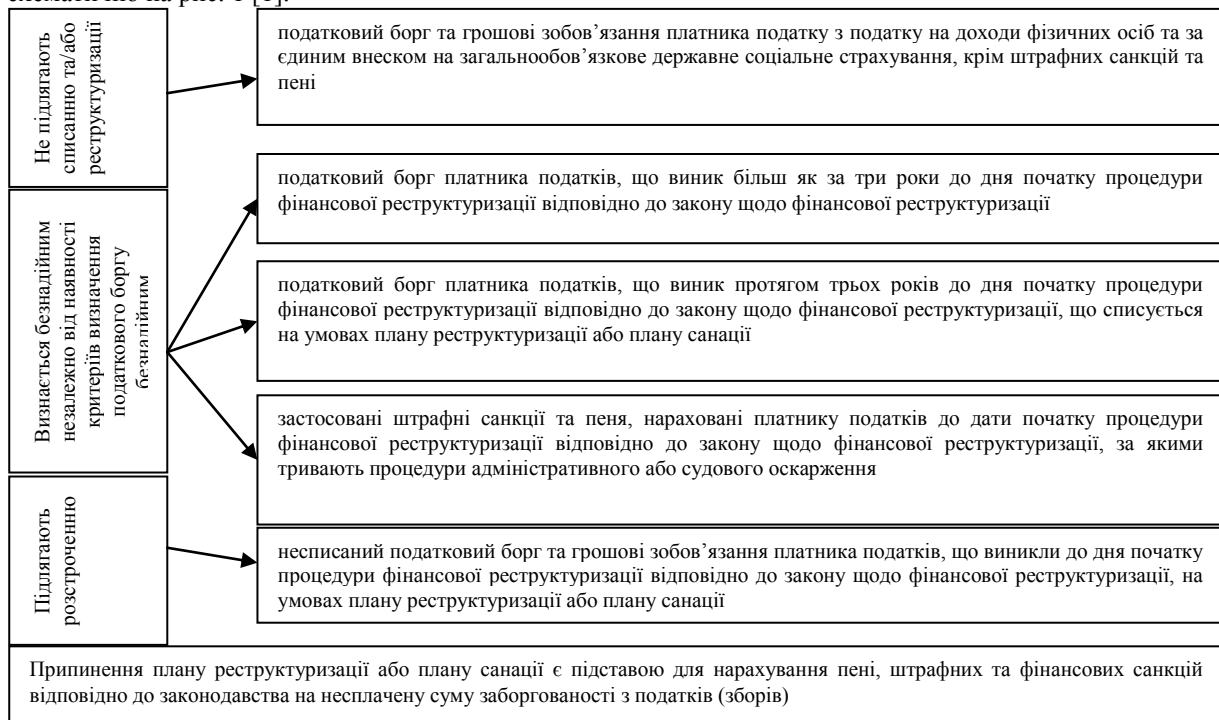

Рис. 1. Напрями роботи з безнадійною заборгованістю [1]

Кількісний аналіз податкового боргу заснований на статистичній інформації, що подається Державною фіскальною службою України та наведений у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка податкового боргу помісячно за 2017 р.

Дата / Назва показника	Загальна сума податкового боргу, млн. грн.	Темп росту, %
01.02.2017	69625,5	-
01.03.2017	72447,5	104,05%
01.04.2017	73253,9	101,11%
01.05.2017	73333,3	100,11%
01.06.2017	77518	105,71%
01.07.2017	77436,1	99,89%
01.08.2017	76970,1	99,40%
01.09.2017	81599,4	106,01%
01.10.2017	81201,2	99,51%
01.11.2017	81078,6	99,85%
01.12.2017	92016,8	113,49%
01.01.2018	91417,3	99,35%

Джерело: розроблено авторами на основі статистичної інформації Державної фіскальної служби України [14]

Наведені вище дані свідчать про зростання обсягів загальної суми податкового боргу. За досліджуваний період заборгованість зросла на 31,3%, або на 21791,8 млн грн. Найбільший темп росту спостерігався станом на 01.12.2017 р. порівняно з 01.11.2017 р., що у грошовому вимірі становило зростання на 10938,2 млн грн.

Аналіз структури суми списаної безнадійної заборгованості в загальному обсязі суми податкового боргу наведено на рис. 2.

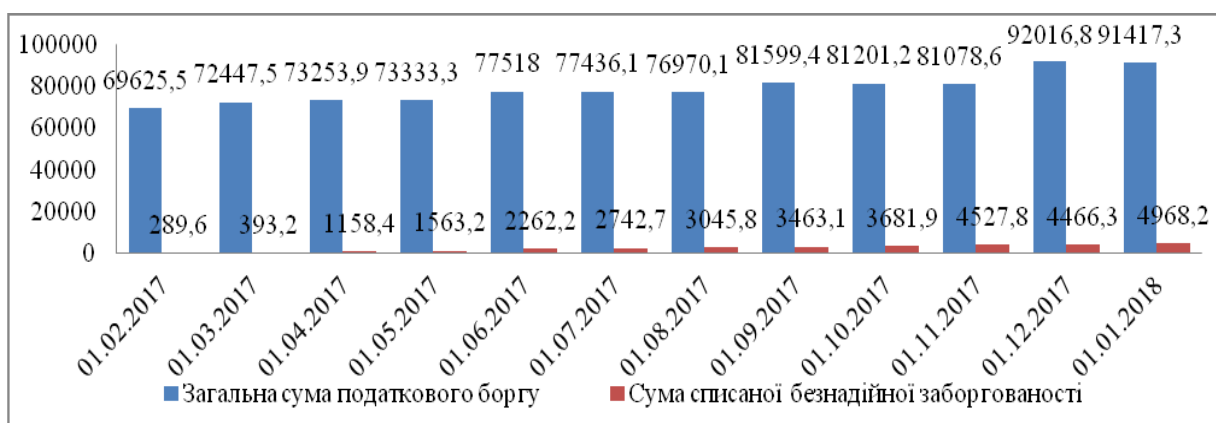

Рис. 2. Обсяги списаної безнадійної заборгованості в загальній структурі податкового боргу [14]

Отже, поряд із зростанням обсягів податкової заборгованості можна спостерігати й збільшення суми списаної безнадійної заборгованості. Слід зазначити, що протягом досліджуваного періоду було списано загалом 32562,4 млн грн.

Тенденції зміни суми наданих розстрочок у загальній структурі суми податкового боргу наведено на рис. 3.

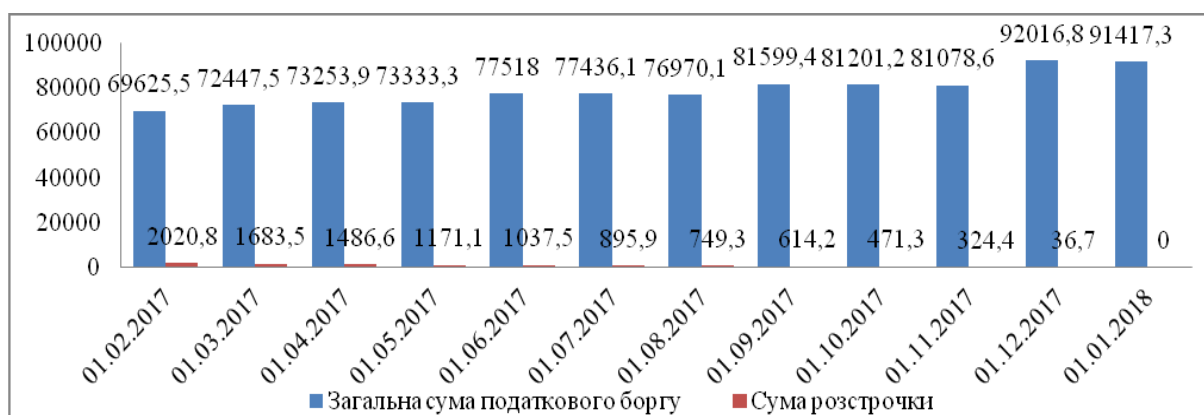

Рис. 3. Обсяги суми розстрочки в загальній структурі податкового боргу [14]

Отже, можна спостерігати обернену ситуацію порівняно зі списанням боргів. Протягом досліджуваного періоду держава з кожним місяцем проводила менші обсяги реструктуризації заборгованості. Станом на 01.01.2018 р. держава не мала розстроченої заборгованості.

За наведеними тенденціями можна стверджувати про негативний вплив проблемної податкової заборгованості на фінансову стабільність держави, оскільки зростання боргу та зростання обсягів списаної заборгованості підриває виконання таких функцій держави, як фінансове посередництво та здійснення платежів. Зростання обсягів списаної заборгованості свідчить про збільшення підприємств, що знаходяться в стані санації, банкрутів. Це є негативним фактором впливу на діяльність підприємств.

Автори вважають, що до причин виникнення податкового боргу на підприємствах можна віднести наступне:

- неефективне управління фінансами на підприємстві;
- зниження платоспроможності підприємства у зв'язку з невиконанням контрагентами своїх зобов'язань;
- погіршення фінансового стану платників податків у зв'язку з кризовими явищами в економіці;
- умисні дії менеджменту щодо приховування частини обороту;
- здійснювання псевдооперацій;
- фальсифікація бухгалтерських документів;
- нелегальні валютні та зовнішньоторговельні операції;
- низький рівень громадської свідомості;
- відсутність механізмів попередження податкового боргу;
- прояви корупції та зловживання службовим становищем з боку працівників ДФС;
- недосконале законодавство.

Відповідно до наведених вище причин автори мають наступні пропозиції щодо зменшення обсягів податкового боргу:

- впровадження ефективного фінансового менеджменту на підприємствах-боржниках;
- вдосконалення законодавства з метою недопущення довільного трактування законів;
- організація роботи з підприємствами-боржниками;
- формування громадської свідомості щодо важливості вчасної сплати податків;
- проведення роботи з реструктуризації заборгованості;
- проведення інформаційних та консультаційних послуг для платників податків;
- впровадження механізмів попередження податкової заборгованості;
- формування системи контролю з боку громадських організацій;
- достойна оплата праці робітників, що уповноважені на здійснення податкового контролю;
- надання жорсткої реакції на прояви корупції та бездіяльність з боку посадових осіб.

Слід зазначити, що виконання зазначених пропозицій сприяє не тільки боротьбі з податковими боргами, а й впливає на подолання кризових явищ в економіці країни.

Висновки. Отже, у процесі дослідження розглянуто суть поняття «податковий борг», визначено причини його виникнення та зазначено, що податкова заборгованість є фактором негативного впливу на фінансову стабільність України. Виявлені тенденції під час аналізу динаміки податкового боргу, списаної та реструктуризованої заборгованості не дають змоги прогнозувати зменшення проблемної заборгованості. Для мінімізації податкового боргу, зменшення тиску на підприємства, що не мають податкової заборгованості та збільшення грошових потоків до бюджету відповідно автори пропонують наступні кроки:

- детінізація економіки;
- формування якісного діалогу між платниками податків і контролюючими органами;
- розробка системи превентивних заходів, щодо недопущення податкової заборгованості;
- кримінальна відповідальність працівників ДФС.

Література

1. Податковий кодекс України № 2755-17, поточна редакція від 27.02.2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua>.
3. Ємельянова О. О. Податковий борг: сутність та способи впливу на платника для його погашення / О.О. Ємельянова // Право та інноваційне суспільство. – 2016. – № 1. – С. 40–44.
4. Юр'єва О.І. Механізм державного управління податковим боргом в Україні : дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : 25.00.02 / Національної академії державного управління при Президенті України; Чернігівський національний технологічний університет МОН України, Чернігів. – 2017. – 274 с.
5. Михальчук Н.М. Податковий борг як загроза фінансовій безпеці держави : дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : 21.04.01 / Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль – 2015. – 257 с.

6. Головка. О.Д. Податкова заборгованість / О.Д. Головка // Вісник податкової служби України. – 2007. – № 1(41). – С. 21–24.
7. Крисоватий А.І. Податковий глосарій : словник податкових термінів / А.І. Крисоватий. – К. : Задруга, 2002. – 72 с.
8. Руденко О.О. Прокурорський нагляд за додержанням законодавства органами податкової служби при стягненні податкової заборгованості з суб'єктів господарювання / О.О. Руденко // Часопис Київського ун-ту права. – 2011. – № 4. – С. 167–170.
9. Тимченко О.М. Податковий борг: сутність та явище / О.М. Тимченко // Ринок цінних паперів України. – 2009. – № 3–4. – С. 3–9.
10. Туник Ю.І. Процедура погашення податкового боргу: визначення поняття / Ю.І. Туник // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 2(15). – С. 1–4.
11. Бортняк В.А. Проблемні питання трактування поняття податкового боргу / В.А. Бортняк // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 310–313.
12. Гладка Л.І. Податкові зобов'язання та причини виникнення податкового боргу в Україні / Л.І. Гладка, А.В. Стасюк, А.П. Сімон // Молодий вчений. – 2017. – № 5 (45). – С. 533–536.
13. Ткачик Ф.П. Удосконалення податкового контролю в Україні у контексті протидії ухиленню від оподаткування / Ф.П. Ткачик // Інфраструктура ринку. – 2017. – № 4. – С. 133–137.
14. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua>.

References

1. Podatkovi kodeks Ukrainy № 2755-17, potochna redaktsiia vid 27.02.2018 roku, available at : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (access April 15, 2018).
2. Web site of National Bank of Ukraine, available at : <https://bank.gov.ua> (access April 15, 2018).
3. Iemelianova, O. O. Podatkovi borh: sutnist ta sposoby vplyvu na platnyka dlia yoho pohashennia / O.O. Yemelianova // Pravo ta innovatsiine suspilstvo. – 2016. – № 1. – S. 40–44.
4. Iurieva O.I. Mekhanizm derzhavnogo upravlinnia podatkovym borhom v Ukraini : dys. na здobuttia naukovooho stupenia kand. ekon. nauk : 25.00.02 / Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy; Chernihivskiy natsionalnyi tekhnolohichnyi universytet MON Ukrainy, Chernihiv. – 2017. – 274 s.
5. Mykhalchuk N.M. Podatkovi borh yak zahroza finansovii bezpetsi derzhavy : dys. na здobuttia naukovooho stupenia kand. ekon. nauk : 21.04.01 / Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet, Ternopil – 2015. – 257 s.
6. Holovko. O.D. Podatkova zaborhovanist / O.D. Holovko // Visnyk podatkovoi sluzhby Ukrainy. – 2007. – №1(41). – S.21–24.
7. Krysovatyi A.I. Podatkovi hlosarii : slovnyk podatkovykh terminiv / A.I. Krysovatyi. – K. : Zadruga, 2002. – 72 s.
8. Rudenko O.O. Prokurorskyi nahliad za doderzhanniam zakonodavstva orhanamy podatkovoi sluzhby pry stiahnenni podatkovoi zaborhovanosti z subiektiv hospodariuvannia / O.O. Rudenko // Chasopys Kyivskoho un-tu prava. – 2011. – № 4. – S. 167–170.
9. Tymchenko O.M. Podatkovi borh: sutnist ta yavishche / O.M. Tymchenko // Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy. – 2009. – № 3–4. – S. 3–9.
10. Tunyk Yu.I. Protseura pohashennia podatkovooho borhu: vyznachennia poniattia / Yu.I. Tunyk // Chasopys Akademii advokatury Ukrainy. – 2012. – №2(15). – S. 1–4.
11. Bortniak V.A. Problemni pytannia traktuvannia poniattia podatkovooho borhu / V.A. Bortniak // Universytetski naukovy zapysky. – 2007. – №4 (24). – S. 310–313.
12. Hladka L.I., Stasiuk A.V., Simon A.P. Podatkovi zoboviazannia ta prychny vynyknennia podatkovooho borhu v Ukraini / L.I. Hladka, A.V. Stasiuk, A.P. Simon // Molodyi vchenyi. – 2017. – № 5 (45). – S. 533-536.
13. Tkachyk F.P. Udoskonalennia podatkovooho kontroliu v Ukraini u konteksti protydii ukhylenniu vid opodatkuвання / F.P. Tkachyk // Infrastruktura rynku. – 2017. – № 4. – S. 133–137.
14. Web site of Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy, available at : <http://sfs.gov.ua> (access April 15, 2018).

Рецензія/Peer review : 16.04.2018

Надрукована/Printed : 31.05.2018

Рецензент: д. е. н., проф. Череп А. В.